

Legal Challenges of Adopting Open Innovation Procedure as a Business Model for Companies Emphasizing the Role of Policy Making in Iran

Saeed Habiba¹

Professor, Faculty of Law & Political Science, University of Tehran, Tehran,
Iran

Fatemeh Rafati

LL. M., Faculty of Law & Political Science, University of Tehran, Tehran,
Iran

(Received: 2021/04/08 -Accepted: 2021/10/27)

Abstract

The current practice in the research & development of many large & industrial companies in the world is moving towards the assumption that the gained ideas with a high rate value should be shared with others. This approach, contrary to the usual procedure in the intellectual property rights system (which seeks to exclude others from the use of proprietary intellectual property), seems to support the free flow of ideas & knowledge beyond the internal levels of companies. In order to achieve this goal; At the end of this study, considering the various challenges faced by activists in the field of open innovation in the current Iranian market, solutions have been proposed to amend & supplement the legal texts, which we hope will facilitate participation in the latest activities.

Keywords

R&D/Open Innovation/Legal Challenges.

Copyright © 2022 The Authors. Published by Faculty of Law & Political Science, University of Tehran.

This Work Is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

1- Corresponding Author's Email: Habiba@ut.ac.ir

فصلنامه علمی - پژوهشی سیاستگذاری عمومی، دوره ۷، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۰، صفحات ۱۲۸-۱۱۱

مقاله پژوهشی

چالش های حقوقی اتخاذ رویه نوآوری باز به عنوان مدل کسب و کار برای شرکت ها با تاکید بر نقش نهاد سیاستگذار در ایران

سعید حبیبی^۱

استاد حقوق خصوصی و اسلامی دانشگاه تهران، تهران، ایران

فاطمه رفتی

کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری دانشگاه تهران، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۱۹ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۸/۵)

چکیده

مفهوم نوآوری باز به تبادل آزادانه ایده ها و اموال فکری شرکت ها با دنیای خارج از کسب و کار آنها با هدف کسب مزیت اقتصادی و سود تجاری اشاره دارد. از آنجایی که ماهیت این رویکرد بر خلاف رویه معمول نظام حقوق مالکیت فکری (با استثنا کردن سایرین از استفاده از اموال فکری انحصاری) می باشد، خطر نقض حقوق مالکیت فکری مرتبط با دارایی های فکری به دست آمده از این رویکرد، بالا است. بنابراین بررسی ابعاد حقوقی حمایت از اموال فکری و ایده ها در قالب قرارداد های نوآوری باز و همچنین چالش های حقوقی پدید آمده برای نهاد سیاستگذار ضرورت دارد. در راستای نیل به همین هدف، در این پژوهش علاوه بر بررسی کتابخانه ای منابع موجود، به بررسی میدانی تجارب شرکت های فعال در این عرصه در ایران نیز پرداخته شده است. در پایان، با توجه به چالش های مختلفی که فعالان عرصه نوآوری باز در بازار کنونی ایران داشته اند، راهکارهایی برای اصلاح و تکمیل متون قانونی پیشنهاد شده است.

واژگان کلیدی: چالش حقوقی، نوآوری باز، قرارداد های تحقیق و توسعه، حمایت حقوقی از ایده.

مقدمه

امروزه اهمیت بخش تحقیق و توسعه (R&D) که در آن باید راهکاری برای مشکلات کنونی و آتی شرکت‌ها بررسی و پیدا شود، بر کمتر کسی پوشیده است. نقش بخش تحقیق و توسعه در دنیای رقابتی امروز که مشتریان همواره به دنبال محصولات و فناوری‌های جدید هستند، بسیار مهم است و مخارج مرتبط با تحقیق و توسعه می‌تواند نه به عنوان هزینه اضافی بلکه به عنوان سرمایه گذاری و مبدا کسب درآمد در طولانی مدت برای هر شرکتی در نظر گرفته شود. از طرفی، بر اساس رویه معمول در نظام اموال فکری، دارندگان این اموال بایستی در یکی از قالب های حمایتی مشخص شده این نظام به حفاظت از این گروه از دارایی های خود بپردازند. با این وجود، در حال حاضر رویه جاری در بسیاری از شرکت های بزرگ و صنعتی دنیا به این سمت در حال حرکت است که ایده های حاصل از فعالیت های بخش تحقیقات و توسعه خود را در قالب قرارداد هایی با رویکرد نوآوری باز (open innovation agreement) با سایرین مورد مبادله قرار می دهند. به موجب نظام نوآوری های باز (و به طور ویژه قرارداد هایی که ذیل این عنوان منعقد می شوند)، جریان آزاد ایده ها و دانش به خارج از سطوح داخلی شرکت ها مورد بررسی و حمایت قرار می گیرد. بنابراین از آنجایی که به نظر می رسد خطر نقض حقوق مالکیت فکری مرتبط با این دسته از اموال و خطر افشای آنها برای شرکت هایی که بر روی ایجاد آنان سرمایه گذاری کرده اند، بالاست، این سؤال مطرح می شود که مزایا و چالش های تبادل اطلاعات در این رویکرد چیست و مهم تر اینکه نهاد سیاستگذار چه احکام و قواعدی را بر ایده و دانش به دست آمده از این شکل از فرآیند تحقیق و توسعه باید بار نماید؟ پاسخ به این سوالها، ما را در یافتن قالب حمایتی مناسب با هدف برای برخوردارکردن این شکل از فعالیت شرکت ها از حمایت نظام حقوقی و قانونی لازم کمک خواهد کرد. فرضیه این پژوهش این است که باتوجه به اصل تبادل آزادانه اطلاعات و ایده ها در این فرآیند، مشکلات مرتبط با محرمانگی و حفظ اسرار، نحوه تقسیم نمودن مالکیت اموال فکری و رقابت غیر منصفانه جزء چالش های متصور در همکاری بر مبنای نوآوری باز بوده و استفاده از قالب قراردادی برای حمایت بیشتر از منافع طرفین امری گریز ناپذیر است. همچنین به نظر می رسد از آنجایی که فرآیند نوآوری باز بر اساس اصولی مثل آزادی دسترسی به اطلاعات برای همه بنیان گذاری شده است؛ لازم است تا در حد امکان ابعاد مختلف این رویکرد و دارندگان اموال فکری در این قسم از تبادلات توسط قوانین مختلف مورد حمایت قرار گیرند. برای رسیدن به پاسخ مناسب، در این پژوهش از روش تحقیق تحلیلی - توصیفی استفاده شده که با بهره گیری از منابع کتابخانه ای و مطالعات میدانی اطلاعات مورد نیاز گردآوری و تجزیه و تحلیل گشته است. در روش کتابخانه ای از منابع تخصصی علم مدیریت و فناوری اطلاعات برای مفهوم شناسی و از کتب و آرا حقوقی برای مبانی حقوقی استفاده و در روش میدانی از طریق مصاحبه با فعالان حیطه نوآوری باز (اعم از

شتاب‌دهنده‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذاری و پارک‌های علم و فناوری) اطلاعات گردآوری شده است.

اول) تبیین تاریخچه و مفهوم نوآوری باز

نوآوری باز مفهومی مدیریتی است که از ابتدا در نتیجه فعالیت بخش توسعه و تحقیق شرکت‌ها در بازار کشورهای توسعه‌یافته از جمله آمریکا و ژاپن گسترش یافت چرا که استفاده بهینه از ایده‌ها و دانش در جهت افزایش نوآوری در مسیر کسب و کار شرکت‌ها، چه از منابع داخلی (مثل بخش تحقیق و توسعه) و چه از منابع خارجی (مثل استفاده از ایده‌های سایر شرکت‌ها، مصرف‌کنندگان و...) اهمیت و موضوعیت بیشتری نسبت به گذشته پیدا کرد. از اواخر قرن بیستم، با رشد سریع فناوری اطلاعات و ارتباطات، کسب و کارها جهانی‌تر و بالتبع نیازهای مشتریان نیز پیچیده‌تر شد. در دنیای کنونی، محصولات قبلی برای رفع نیازهای مشتریان کافی نیستند و مدل کسب و کار شرکت‌ها باید همپای آنها، تولیدات خود در قالب محصولات و خدمات را نیز با رشد فناوری و نیازهای مشتریان تطبیق دهند. بدین گونه است که علم مدیریت در صدد است تا شرکت‌ها را به این مهم رهنمود سازد که آنها نیازمند توسعه زنجیره ارزش‌های داخلی‌شان از نظام بسته و خطی به زیست بوم پیچیده و باز و از انحصارگرایی به اشتراک‌دانش می‌باشند. نظریه نوآوری باز را هنری چسبرو، استاد دانشگاه برکلی کالیفرنیا ارائه و آن را ضرورتی جدید برای تولید و بهره‌بری از فناوری تعریف کرده و توضیح می‌دهد که چطور شرکت‌ها در قرن بیستم در قالب بخش تحقیق و توسعه، برای به دست آوردن نوآوری و دانش جدید سرمایه‌گذاری‌های سنگینی کرده و متخصصان خود را به توسعه ایده‌های نوآورانه به کمک راهبردهای نظام مالکیت فکری حمایت و بر دارایی‌های فکری با هدف کسب سود سرمایه‌گذاری می‌کردند! ولی با وجود تمرکز و سرمایه‌گذاری عظیم شرکت‌ها بر بخش تحقیق و توسعه سازمانی، دانش مورد نیاز برای حداکثر سازی منفعت، صرفاً محدود به مرزهای داخلی یک شرکت نیست و قطعاً بخش اعظمی از آن در خارج از محدوده شرکت قرار دارد. بر این اساس، شرکت‌ها باید تلاش کنند تا با صرف هزینه‌های معقول، از توان و نیروی خارج از سازمان استفاده کنند! چرا که شرکت‌ها با شناخت، کسب، جذب و استفاده از دانش به دست آمده از منبع خارجی ظرفیت جذب و عملکرد نوآورانه خود را بهبود می‌بخشند. پس، از آنجایی که باتوجه به گسترش حجم کالاهای موجود و نیازهای پیچیده کاربران، شرکت‌ها نمی‌توانند صرفاً تحقیقات خود متکی باشند، باید با بهره‌وری از محصولات یا فرآیندهای سایر اشخاص،

1 - Chesbrough, Henry William. 2003. Open innovation: the new imperative for creating & profiting from technology. Boston, Mass: Harvard Business School Press. p:43

2 - Akbari, Morteza, Hameed Fargar, & Ali Niko Nesebati. (2017). New horizons in open innovation [in Persian].

3 - A, Fábio de Oliveira, & Jorge Ferreira da Silva, (2018) , "Balancing Internal & External R&D Strategies to Improve Innovation & Financial Performance" . Accessed 24 Apr. 2020 .

مجاز استفاده از ایده های کاربردی را کسب کرده یا روی پیدایش و گسترش آنها به اشکال مختلف سرمایه گذاری کنند. این جریان آزادانه دانش برای کسب سود اقتصادی که نوعی الگوی کسب و کار برای تحقق اهداف توسعه‌ای و تجاری شرکت ها است، «نوآوری باز» نامیده می‌شود. آجریان دانش در پارادایم نوآوری باز می‌تواند شامل جریان ورودی دانش به شرکت (با استفاده از منابع دانش خارجی از طریق فرآیند داخلی سازی)، جریان خروجی دانش از شرکت (با استفاده از دانش داخلی از طریق فرآیند های تجاری سازی خارجی) یا هر دو ادغام منابع ورودی و خروجی باشد. با توجه به این توضیحات، مدل های مختلفی به عنوان انواع الگوهای همکاری در رویکرد نوآوری باز شناخته شده‌اند که این ورود و خروج دانش را میان مؤسسات دولتی یا شرکت های متقاضی نوآوری یا سرمایه گذار و از طرف دیگر دانشگاهها، استارت‌آپ ها، شرکت های نوپا، مبدعان و به طور کلی صاحبان ایده و مالکیت فکری نمایش می دهند. در طول سال های اواسط قرن بیستم عواملی از جمله تغییر جایگاه متخصصان نوآور، رشد بازار سرمایه مخاطره آمیز، توجه به ایده های خارج از شرکت ها و افزایش توان سرمایه گذاران، موجبات توجه به الگوی نوآوری باز را در مقابل نوآوری بسته فراهم نمود. ^۲ در نوآوری بسته ایده ها و فرآیند داخلی شرکت به تنهایی می‌تواند به کسب و کار رونق دهد، پس باید اطلاعات مربوط به ایده ها در محدوده شرکت نگهداری شده و با هیچ طرف خارجی به اشتراک گذاشته نشود و بنابراین برقراری ارتباط با دنیای خارج از شرکت برای تبادل نوآوری غیرممکن است. از سوی دیگر، نوآوری باز مبتنی بر این باور است که اشخاص خلاق و ایده پرداز خارج از شرکت نیز می‌توانند در دستیابی شرکت به اهداف استراتژیک خود سهیم بوده و هرچه اطلاعات بیشتری کسب شود، در نهایت تصمیمات سنجیده تری گرفته می‌شود. هر دو نظریه در راهیابی شرکت ها به ارزش های تعریف شده در کسب و کار خود، جایگاه ویژه ای دارند، چرا که همانطور که همه ایده هایی که مورد پسند بازار و مشتریان باشند، در بخش تحقیق و توسعه داخلی شرکت ها پدید نمی‌آید، همه اطلاعات و ایده های داخلی شرکت نیز با جهان خارجی قابل اشتراک نیست. ^۳ در نوآوری بسته، شرکت ها تمامی اموال فکری به دست آمده را به مالکیت خود در می‌آوردند و در نتیجه، بیشتر اموال فکری مثل اختراعات ثبت شده برای این شرکت ها ارزش بسیار کمی داشته و شواهد نشان می‌داد که اکثریت قریب به اتفاق اختراعات ثبت شده، هرگز توسط کسب و کارهایی که مالک حقوق مالکیت فکری آنها بودند، استفاده نمی‌شد.

1 - Bussiness Model

2 - Chesbrough, Henry (2006-12-06). *Open Business Models: How To Thrive In The New Innovation Landscape*, 354 – 363, p: 356, Harvard Business Press. ISBN 9781422148075

3 - Karim Lakhani & Jill Panetta, "The Principles of Distributed Innovation", *Innovations Technology Governance Globalization*, 2.February (2007), P:104

4 - Isomäki, Atte (2018) "Open Innovation – What It Is & How To Do It", Viima.com, <https://www.viima.com/blog/open-innovation> (accessed 29 September 2018).

دوم) مفهوم نوآوری در متون قانونی ایران

بر اساس پیشینه و مطالب گفته شده در خصوص ادبیات و مفهوم نوآوری باز، در زیر بر روی مفاهیم مرتبط با آن در متون قانونی ایران مروری کلی می‌شود: در ابتدا در سند «سیاستهای کلی علم و فناوری» مصوب ۱۳۹۳/۰۶/۲۹ به تولید علم و توسعه نوآوری و نظریه پردازی، افزایش بودجه تحقیق و پژوهش، گسترش حمایت‌های هدفمند مادی و معنوی از نوآوران و فعالیت‌های عرصه علم و فناوری و در نهایت ارائه حمایت همه جانبه از فرآیند توسعه ایده‌ها و افزایش تولید داخلی که بر بنای فناوری داخلی و پیشرفت علم باشد، اشاره شده است. همچنین در خصوص مفهوم تحقیق و توسعه، ماده ۱۳۲ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر مصوب ۱ اردیبهشت ۱۳۹۴ به فعالیت‌های تحقیق و توسعه اشاره کرده است. همچنین برخی از قوانین به طور کلی به فعالیت‌های نوآورانه و تولید فناوری اشاره کرده‌اند و از این رهگذر از شرکت‌های دانش بنیان حمایت نموده‌اند. در خصوص ماهیت حمایت از نوآوری و لزوم تجاری سازی اموال فکری به دست آمده، در قانون «حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش بنیان و تجاری سازی نوآوری‌ها و اختراعات» و در آئین نامه آن، در ابتدا، شرکت‌ها و مؤسسات دانش بنیان با محوریت فعالیت دانش محور در حوزه‌های فناوری برتر در راستای توسعه اقتصادی تعریف شده که مطابق آن، صاحبان و مالکان ایده‌ای که به ثبت تشکل خود در قالب شرکت با اهداف مذکور پرداخته‌اند، مورد حمایت این قانون قرار می‌گیرند. یکی از مهم‌ترین نکات این قانون، ارائه حمایت‌ها و تسهیلات می‌باشد. همچنین صندوقی تحت عنوان صندوق نوآوری و شکوفایی وابسته به شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری پیش بینی شده است که از منابع مالی متعدد و صور مختلف سرمایه گذاری بر روی ایده‌ها توسط اشخاص حقیقی و حقوقی برای کمک به تجاری سازی نوآوری‌ها و اختراعات و شکوفاسازی و کاربردی نمودن دانش فنی یاد کرده است. در آئین نامه این قانون هم هدف حمایت از این شرکت‌ها را برای فعالیت‌های ثبت اختراع، کسب فناوری (دریافت حق امتیاز) و نمونه سازی و ظرفیت سازی برای ورود محصولات دانش بنیان به بازار یا تامین بخشی از آورده لازم جهت اخذ تسهیلات بانکی بیان کرده است. از طرف دیگر و با بیان حمایت از «شرکت‌های ارایه کننده خدمات پشتیبانی تخصصی تجاری سازی» به نظر می‌رسد از طرف دیگر از قرارداد‌های رایج در محیط نوآوری باز که در قالب سرمایه گذار/شتاب دهنده هستند، حمایت نموده است. حتی در مراحل عملی با نگاهی وسیع‌تر و با مشارکت دادن متقاضی ایده در فرآیند جذب سرمایه از نهاد‌های دولتی، در صندوق نوآوری و شکوفایی فرآیندی به نام «هم سرمایه گذاری» پیش بینی شده است که مطابق آن صاحب ایده در صورت تایید طرح و توافق با متقاضی ایده، می‌تواند از اعتبار سرمایه گذاری با تایید صندوق در مشارکت دو جزئی و سه جزئی استفاده نماید! با اوصاف گفته شده از نحوه حمایت از

۱ - سایت سازمان صندوق نوآوری و شکوفایی، فرآیند هم سرمایه‌گذاری، صندوق نوآوری و شکوفایی available online at: <https://www.inif.ir/web/guest/co-investment-process>. 2020.

نوآوری و ایده در قالب اسناد بالادستی کشور، این ایراد به آن وارد است که این حمایت صرفاً معطوف به روابط بین سازمان های دولتی یا وابسته به دولت (موضوع ماده ۴ و ۵ قانون محاسبات عمومی کشور و ماده (۶) قانون اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۲۵/۳/۱۳۸۷) با مؤسسات نوآوری است که در یکی از قالب های قانون تجارت ثبت شده باشند و بنابراین کلیه نوآوران را در بر نمی گیرد. در حالیکه به نظر می رسد این گروه از فعالان در فضای کسب و کار بیش از هر واحد تجاری دیگری نیازمند کسب حمایت از نهاد های قانونی هستند تا توان کسب جایگاه و مزیت فعالیت اقتصادی خود را در برابر نهاد های قدرتمند سرمایه گذاری داشته باشند. همچنین بر اساس نحوه پیاده سازی فرآیند نوآوری باز در بازار کنونی کشور، نیاز است تا به چگونگی این روابط در بخش خصوصی نیز توجه گردد که در ذیل به بررسی نحوه عملکرد بخش های تحقیق و توسعه و ارتباط آن با نوآوری باز پرداخته می شود.

سوم) بررسی نقش نوآوری باز در بازار

گفته شد که در گذشته، شرکت ها فرآیند تولید نوآوری را به کارمندان بخش تحقیق و توسعه خود واگذار می کردند و کل پروسه ی تولید و توسعه ایده ها و محصولات و خدمات در مرزهای داخلی سازمان ها صورت می گرفت^۹. همچنین در تعریف نوآوری باز بیان شد که در آن از جریان های هدفمند دانش برای سرعت بخشیدن به نوآوری داخلی استفاده می شود که در اینجا هم نقش بخش تحقیق و توسعه داخلی شرکت ها در مدیریت و هدفمند سازی ورودی و خروجی این فرآیند بسیار پر رنگ است. حال برای اینکه بتوان جایگاه مفاهیمی که تا به اینجا در خصوص نوآوری باز گفته شد را در ساختار شرکت ها درک نمود، به بررسی و تعریف تحقیق و توسعه و انواع قراردادهای آن می پردازیم تا در ادامه رابطه نوآوری باز را با این مفاهیم به شکلی ساختاری توضیح دهیم.

الف) رابطه بخش تحقیق و توسعه و نوآوری باز

تحقیق و توسعه نه تنها به عنوان روشی برای بدست آوردن مزیت رقابتی در بازار مهم است، بلکه به عنوان راهی برای توسعه ظرفیت جذب کننده یک شرکت، یعنی تعیین پتانسیل شرکت برای جذب و استفاده از دانش جدید نیز اهمیت دارد. در حال حاضر شرکت ها تاثیر مستقیم تحقیق و توسعه (R&D) را بر مولفه های پویایی صنایع در بازار از قبیل میزان نوآوری، بهره وری، کیفیت، سطح استاندارد زندگی، سهم بازار و سایر مواردی که در افزایش توان رقابتی سازمان ها موثر هستند دیده اند. با ظهور پدیده جهانی شدن، روشهای کسب تکنولوژی نیز تغییر کرده و متد های جدیدی خلق گردیده که به کشورها و سازمان ها امکان دستیابی به نتایج تحقیقات در سطوح مختلف را می دهد. نیل به اهداف بلند مدت، با کمک تحقیقات علمی

منجر به پیشرفت در دانش و تکنولوژی شده که بخشی از این پیشرفت ها می تواند در قالب کشف کاربردهای جدید برای محصولات فعلی شرکت باشد. این پیشرفت ها در نهایت به بالا بردن توان رقابتی شرکت ها در بازار، رشد کیفیت محصولات و استانداردهای زندگی منجر شود که به افزایش رفاه و آسایش جامعه می انجامد و توان رقابتی شرکت در داخل و خارج قلمرو بازار کشور خود را افزایش می دهد^۱. پس اصطلاح تحقیق و توسعه، با نوآوری های به دست آمده هم در بخش های دولتی و خصوصی هم در بازار داخلی و خارجی ارتباط دارد که به یک شرکت امکان می دهد تا از رقبای خود جلوتر باشد. چرا که بدون یک برنامه دقیق برای عملکرد بخش تحقیق و توسعه، یک شرکت ممکن است صرفاً در بازار دوام بیاورد بدون اینکه سود قابل توجهی برای ادامه حیات و فعالیت در بازار داشته باشد. فعالیت بخش تحقیق و توسعه شاید بر عکس دستاورد های سایر بخش های شرکت فوراً به نتیجه نرسد و اثر بخش نباشد، ولی در عوض، در طولانی مدت سودآوری بیشتری دارد و برای شرکت، دستاورد های ارزشمندی در قالب اموال فکری به همراه دارد که ممکن است اگر در قالبی مثل اختراع، کپی رایت و علائم تجاری ثبت شود، علاوه بر محصولی که برای شرکت به همراه دارد، قدرت انحصاری در قالب مورد حمایت نظام مالکیت فکری ایجاد می کند که خود موجب مزیت رقابتی است^۲.

ب) رابطه نوآوری باز و دارایی های فکری

حال با پذیرش مفهوم نوآوری باز در فرهنگ سازمانی، اموال فکری نمایانگر طبقه جدیدی از دارایی است که می تواند فراتر از قالب های تعریف شده در بخش تحقیق و توسعه، درآمدهای اضافه ای را به مدل تجاری فعلی بیافزاید. اموال فکری همچنین می تواند به پیدایش مشاغل و مدل های تجاری جدیدی بیانجامد. نوآوری باز به این معنی است که شرکت ها باید هم فروشنده فعال اموال فکری به دست آمده از بخش تحقیق و توسعه داخلی خود (وقتی آن اموال فکری در راستای مدل کسب و کار خودشان نیست) و هم خریداران فعال اموال فکری بخش های تحقیق و توسعه سایرین باشند (هر زمان که مال فکری خارجی در راستای در نقشه توسعه محصولشان باشد). آمار چنین نشان داده است که بین ۷۰-۹۰٪ از حق اختراعات ثبت شده در شرکت ها استفاده نمی شود. در بیشتر شرکت ها، این اختراعات ثبت شده ای که استفاده نمی شوند، موضوع لیسانس قرار می گیرند. نوآوری باز فرصتی آشکار برای رشد و کسب سود بیشتر است که می تواند به شکل روشی برای مجوز دهی و به اشتراک گذاری آن دسته از اموال فکری ظهور پیدا کند که اگر چه در طی فرآیند های نوآرانه تحقیق و توسعه ی شرکت ها پدید آمده اند، ولی با مدل کسب کار تجاری آن شرکت هم راستا نیستند^۳. نتیجه اینکه تحولات به دست آمده در زمینه های مختلف مرتبط با فناوری و ظهور و حضور اینترنت و شبکه های اجتماعی

1 - KENTON, W., 2020. Why Research & Development (R&D) Matters. [online] Investopedia. Available at: <<https://www.investopedia.com/terms/r/r&d.asp>> [Accessed 8 November 2020].

2 - Henry W. Chesbroug, op.cit, pp :26-33 .

به شرکت ها، امکان تعامل با منابع دانش و نوآوری متعدد و بالا بردن سطح دسترسی به اطلاعات را داده است. شرکت ها اکنون، قادر به دخیل ساختن مشتری، تأمین کننده یا شرکای خود در فرآیند های مرتبط با ساخت محصول از ایده اولیه تا بهره برداری نهایی از طرق مختلفی مثل مدیریت آنلاین فرآیند ها هستند. در اینجا گفته شده که یکی از منابع مهم نوآوری، شرکت های فعال در صنایع دیگر هستند چرا که همانطور که بررسی شد، فرآیند دست یابی به ایده ترکیبی از دانش جدید و تجارب موجود است و به همین دلیل، راه حل هایی که در صنایع دیگر جواب داده است، ریسک عدم قطعیت آن راه حل را کاهش می دهد! تنوع آمار در خصوص گستردگی پروژه های نوآوری باز در صنایع مختلف بازار نشان می دهد که سهم قابل توجهی از رویکرد بخش تحقیق و توسعه به دنبال ادغام روند ایجاد نوآوری در قالب نوآوری باز است و پیش بینی می شود که بازار مدیریت نوآوری تا سال ۲۰۲۵ به ارزش ۱،۶۶۳ میلیون دلار برسد^۱.

چهارم) چالش های استفاده از نوآوری باز در شرکت ها

نوآوری باز بسیاری از مرزهای جغرافیایی، فناورانه و سازمانی را که مانع توسعه محصول جدید در بازارهای امروزی است، حذف می کند و امکان دستیابی به دانش و فناوری را برای شرکت فراهم می کند که توسعه داخلی آن سالها و میلیون ها دلار طول می کشد. ولی در کنار این مزایا، پذیرش نوآوری باز در داخل شرکت ها نیاز به تغییر در فرهنگ آنها دارد و باید به درستی هدایت شود^۲. سازمان هایی که نوآوری باز را با موفقیت اتخاذ کرده اند، در مسیر اولیه خود، با چالش ها و موانع نسبتاً مشترکی رو به رو شده اند. از آنجا که ماهیت مشارکت در قالب نوآوری باز، شامل به اشتراک گذاشتن جزئیات حرفه ای و اطلاعات تجارت هر کسب و کار با سایرین است، ممکن است عدم وجود اطمینان بین طرفین، خطر قابل توجهی برای شرکت ایجاد کند. بخشی از این مشکلات در قالب چالش های استراتژیک هستند که در نحوه عملکرد فرهنگ سازمانی و عملکرد بخش های مدیریتی سازمان ریشه دارند، ولی بخش مهمی از چالش های پیش روی فعالین عرصه نوآوری باز، مرتبط با مفاهیم حقوقی است که بخشی از آن به دلیل جدید بودن مولفه های به وجود آمده در رویکرد نوآوری باز است و بخش دیگر آن در ناآگاهی بازیگران این رویکرد از جزئیات حقوقی فعالیت های آنها می باشد و راه حل برطرف سازی ریشه ای این چالش ها، به نقش نهاد سیاستگذار بستگی دارد.

1 - Ellen Enkel, Oliver Gassmann, & Henry Chesbrough, 2009, 'Open R&D & Open Innovation: Exploring the Phenomenon', R & D Management, 311-16 <<https://doi.org/10.1111/j.1467-9310.2009.00570.x>>.pp: 313-314 .

2 - Market, I., 2020., "Innovation Management Market By Function, Deployment Mode ", Enterprise Size - 2025 | Markets&markets. [online] Markets&markets.com. Available at: <<https://www.markets&markets.com/Market-Reports/innovation-management-market-238981272.html>> [Accessed 16 November 2020] . p: introduction .

3 - John Teresko, 'Open Innovation? Rewards & Challenges', Industry Week, 2004, p. <<https://www.industryweek.com/innovation/product-development/article/21954395/open-innovation-rewards-&-challenges>>.

اول) چالش محافظت از اطلاعات و حریم خصوصی کاربر

یکی از تبعات پیشرفت فناوری در دوره اخیر، به ویژه با رشد چشمگیر رویکرد شرکت‌ها در پردازش داده‌ها، بروز نگرانی‌های عمده‌ای درباره حریم خصوصی کاربران آنها است. این دغدغه با توسعه شبکه‌های مخابراتی که جریان کسب و تحلیل داده‌های فرامرزی را تسهیل می‌کند، تشدید می‌شود. همانطور که پیش از این نیز گفته شد، یکی از انواع نوآوری باز، نوآوری به دست آمده از طریق کاربران یا مشتریان است که خود این نوع نوآوری به «نوآوری - کاربر محور» شهرت دارد و از طریق آن، نوآوری یا به طور مستقیم از مشتری/ کاربر به متقاضی ایده ارائه می‌شود و یا اینکه به طور غیر مستقیم و از طریق تحلیل داده‌های به دست آمده از رفتار مشتری برای متقاضی ایده به دست می‌آید. در تحلیل داده عرضه‌کننده کالا/خدمات با بررسی سیر تمایل مشتریان به انواع خاصی از محصولات، نیاز فعلی بازار را می‌سنجد و با تخمین کمبودها و روش‌های جایگزین حل نیاز مشتری، به ایده‌های نو برای ارائه خدمات و محصولات مکمل و یا کاملاً جدید دست می‌یابد. در اینجا چالش، دخالت در حریم شخصی و اطلاعات کاربر در ابعاد بسیار خصوصی و شخصی حوزه‌های زندگی کاربر برای ارزش بخشیدن به خدمات شرکت‌ها است. مصداق بعدی نقض حریم افراد در نوآوری کاربر محور، ردیابی فعالیت‌های یک مصرف‌کننده بصورت آنلاین به منظور ارائه تبلیغات با هدف کسب منفعت از تحلیل رفتار مصرف‌کننده است و در اینجا ممکن است تبلیغات هدفمند یک کسب و کار مرتبط در صفحه یک شرکت دیگر، برای پیشبرد تجارت شرکتی که وب‌سایت مقصد بوده ایجاد اختلال کند و مصرف‌کننده‌ای که به دنبال خدمات خاصی وارد فضای آنلاین شده است را از هدفش منحرف یا منحرف کند. اگرچه سایت‌هایی که به علت حجم کاربران بالا، داده‌های زیادی را دریافت می‌کنند و عدم اطلاع کافی مصرف‌کنندگان در مورد این احتمالات، از دید حقوق مصرف‌کننده مورد انتقاد قرار می‌گیرند. به نظر می‌رسد تمرکز تمام این نگرانی‌ها مسئله «خداشه دار شدن اعتماد عمومی» است. چرا که در توسعه خدمات مبتنی بر عملکرد کاربر در فضای نوآوری باز، اعتماد و اطمینان کاربر به عنوان ارزش‌های اساسی برای کارکرد سیستم محسوب می‌شوند.^{۱۲} به عنوان راه حل این موضوع، قوانین و نظامات متعددی در سراسر دنیا توسط نهاد‌های سیاستگذار وضع شده است که به شرکت‌های فعال در عرصه دیجیتال و تحلیل‌گران داده این پیشنهاد را داده‌اند که به کاربران یا مشتریان این امکان داده شود تا در هر زمان در طول استفاده از خدمات مرورگرها و وب‌سایت‌های مربوطه، رضایت خود را برای پردازش ترافیک داده‌های خود اعلام کرده و یا آن را پس بگیرند. مثلاً در حال حاضر، در موتورهای جستجوگری

1 - Jacqueline Vallat , 2009 , " Intellectual Property & Legal Issues in Open Innovation in Services, European Commission, DG Information Society & Media" , (Brussels, 2009), 1- 108 , pp: 85-88 .
2 - Vallet, Ibid , pp:90-91 .

مثل گوگل، برای پردازش داده های موقعیت مکانی کاربر، که با بررسی موقعیت جغرافیایی کاربر فراهم است، این داده ها به صورت ناشناس یا با رضایت کاربر پردازش و استفاده می شوند.

دوم) چالش حفظ محرمانگی اطلاعات هر یک از طرفین

چالشی که در زمینه افشای اطلاعات مربوطه در فرآیند همکاری طرفینی در نوآوری باز وجود دارد این است که با انتشار و ارائه اطلاعات فنی مرتبط به ایده، قبل از ثبت درخواست ثبت مال فکری در مرجع مربوطه؛ مبتکر، مزیت محرمانه نگه داشتن اطلاعات فنی ایده را در مقام رقابت با سایر صاحبان ایده و همینطور پیدا کردن سرمایه گذار جدید در صورت برهم خوردن همکاری با سرمایه گذار اولیه ایده از دست می دهد و همین امر ممکن است صاحبان ایده را در خصوص به اشتراک گذاشتن جزئیات فنی مربوطه با متقاضیان زیر سوال ببرد. چرا که آنها دلیلی برای این نمی بینند که دستاورد تلاش خود را در مراحل اولیه نوآوری باز و قبل از انعقاد قرارداد رسمی در اختیار متقاضی همکاری بگذارند. از طرف دیگر، ممکن است متقاضیان ایده نیز به دلیل اینکه اعتمادی برای همکاری جدی از طرف صاحبان ایده نمی بینند، همزمان با بررسی ایده های یک مبدع، با سایرین نیز در زمینه های مشابه در حال بررسی زمینه های همکاری باشند و بدین ترتیب، تمرکز لازم را برای فراهم نمودن زمینه های همکاری متقابل از دست بدهند. رمز موفقیت در مدیریت این روابط در این است که به طور دوطرفه جریان اطلاعات بین طرفین کنترل شده و همچنین از افشای یک جای اطلاعات محرمانه تا یک حصول توافق نهایی جلوگیری شود (به راه حل این مسئله در مبحث قراردادها، بند مراحل پیش قراردادی اشاره شده است). بدین ترتیب مشارکت های در فضای نوآوری باز، با همزیستی بین طرفین به هدف نیل به یک سودآوری سودمند حمایت می کنند. مطابق قوانین کنونی ایران، اسرار تجاری را از مصادیق اموال فکری در نظر گرفته شده است و توسط قانون گذار مورد حمایت می باشد. حال با توجه به ارزش اطلاعات موضوع مبادلات در بستر نوآوری باز، راه حل لازم برای کم کردن حساسیت طرفین و در عین حال دریافت و مبادله اطلاعات مورد نیاز، این است که هر طرف، چارچوب کلی اطلاعات ضروری جهت پیشبرد پروژه و همکاری در مسیر اصلی را از همان ابتدا در قالب ملزومات همکاری به طرف مقابل اعلام کرده و در خلال بررسی ها و مذاکرات اولیه برای حصول توافق، در راستای آن به تفاهم برسند.

سوم) چالش تقسیم حقوق مالکیت فکری به دست آمده

همانطور که در مقدمه مورد اشاره قرار گرفته، بسیاری از پژوهشگران نوآوری باز بر این اعتقاد هستند که از آنجایی که نوآوری باز رویکردی مبتنی بر آزادی در دسترس قراردادن اطلاعات و

1 John R. Harriss, 2013, 'Patent Issues in Open Innovation', American Bar Association, 2014, <https://www.americanbar.org/groups/intellectual_property_law/publications/l&slide/2013-14/july-august/patent-issues-open-innovation/> [accessed 5 January 2021].

بنیان‌های نظام مالکیت فکری مبتنی بر ایجاد انحصار است، این دو رویکرد در مقابل هم قرار دارند و با هم در تعارض و تضادند. ولی با بررسی مشخص شد که در رویکرد نوآوری باز نیز به کمک نظام حقوق مالکیت فکری، موجبات مناسب برای تعیین حدود مالکیت هر یک از طرفین در هر کدام از مصادیق اموال فکری پیش‌بینی می‌شود. این اموال فکری می‌توانند آورده اولیه هر یک از طرفین در انعقاد تفاهم موضوع همکاری باشند که با تصریح به شناسایی این رابطه، تکلیف مالکیت آن از همان ابتدا مشخص می‌شود. در شکلی پیشرفته‌تر، همکاری طرفین می‌تواند در خصوص پیشبرد و توسعه اموال فکری باشد که آورده اولیه هر یک از طرفین است که در اینجا با توجه به میزان کار و فعالیت انجام شده توسط هر یک از طرفین، میزان سهم هر یک از مالکیت مال فکری به دست آمده مشخص می‌شود. یعنی با توجه به اصول حقوق مالکیت فکری در تقسیم میزان مالکیت طرفین در اموال مشترک، میزان مالکیت هر یک از طرفین نوآوری باز تعیین می‌گردد. در نهایت هم ممکن است آورده اولیه صرفاً در قالب ایده خامی باشد که ارزش گذاری نشده است. در اینجا و با توجه به اینکه ایده خام، بدون مدل تجاری سازی دقیق و توضیحات و مستندات فنی قابل توجیه، در هیچ کجا ارزش مطلقاً برای سرمایه گذاری ندارد، باید به جای تمرکز بر روی مالکیت ایده، به توجه بر روی کار انجام شده از مرحله پیاده سازی در قالب نرم افزار یا اختراع و یا سایر مصادیق اموال فکری تا تجاری سازی و ورود محصول منتج شده بر اساس زحمات مشترک؛ تقسیم مالکیت نمود. نوآوری باز فرآیندی است که در صورت حصول نتیجه موفقیت آمیز، نفع برای هر دو طرف حاصل می‌شود و برای همه منصفانه است! در اینجا نقش نهاد های سیاستگذار در پیش بینی بستری امن برای تبادل دارایی های فکری تعریف می‌شود. اگر در سیاستگذاری در زمینه اموال فکری همه فعالان این عرضه از نهادها و شرکت های فعال تا پژوهشگران و صاحبان ایده، موظف گردند تا سابقه کار پژوهشی، ثبت اموال فکری در مراکز رسمی و پروژه های علمی- فنی انجام داده شده را به صورت مستند در یک دیتا بیس اولیه وارد کنند، به نظر می‌رسد که این داده ها به افرادی که در آینده قرار است با آنها همکاری کنند، دورنمای شفافی برای رسیدن به مرحله «تقارن اطلاعات از طرف همکاری» و تصمیم گیری برای تقسیم مالکیت صحیح اموال فکری به دست آمده بر اساس جایگاه هر یک از طرفین را خواهد داد.

چهارم) قوانین غیرکاربردی

همانطور که اشاره شده است، قالب حقوقی مورد استفاده در روابط بین طرفین همکاری در نوآوری باز، قرارداد است و طرفین با قرارداد، برنامه توافق خود را قابل پیاده سازی و پیگیری قضایی می‌کنند. با این حال، از آنجایی که ماهیت این همکاری ها جدید است؛ به بیان فعالان

1 - Kylliäinen, J., 2018. Open Innovation Challenges – How To Overcome The Most Common Ones?. [online] Viima.com. Available at: <<https://www.viima.com/blog/open-innovation-challenges>> [Accessed 24 December 2020].

این عرصه، خلاء های قانونی ایران کار را برای طرفین مشکل کرده است. برای مثال، در فرآیند مورد استفاده شتاب دهنده ها در دنیا با استفاده از قالب های جدید قراردادی در سایر نظام های حقوقی، روابطی بر مبنای نهاد هایی مانند Tag along- right - Option Pool شکل می گیرد که در نظام حقوقی ما مورد حمایت نیست. در توضیح کلی، در محیط نوآوری باز، برای متقاضی و صاحب ایده منطقی است که به دنبال تشکیل نهادی در قالب «شرکت- پروژه» باشند تا بتوانند در قالب شرکت تجاری برای تقسیم عادلانه سود و ضرر احتمالی با هم مشارکت کنند ولی در صورتی که به حداقل دستاوردها و کف درآمدی مشخص شده نرسیدند، بدون دردسر این مشارکت را خاتمه ببخشند. با این حال، بر اساس قوانین و رویه فعلی ایران، تشکیل هر شرکتی باید در قالب های قانون تجارت صورت بگیرد و انحلال آن نیز مراحل زیادی دارد که تیم نوپا علاوه بر گذراندن آن مراحل باید از فیلتر مراجع مختلفی مثل اداره مالیات و .. گذر کند که خود دردسر زیادی را برای تیمی به همراه دارد که در نهایت بعد از تشکیل شرکت هم تضمینی برای ابقای فعالیت آن به شیوه سنتی در بازار نیست و ممکن است صرفاً برای سهامداران آن مسئولیت به همراه داشته باشد.

پنجم) چالش های حقوق رقابت و رویه های ضد رقابتی با قرارداد های نوآوری باز

در سنجش قلمرو اقدامات رقابتی شرکت ها در زمینه نوآوری باز، پارامتر های سنتی برای اندازه گیری فعالیت های طرفین مانند نحوه و میزان قیمت گذاری، کیفیت محصول ارائه شده به بازار و مآخذ اصلی نوآوری استفاده شده توسط نهاد های مربوطه اتخاذ می شود. بر این اساس، به عنوان یک اصل اساسی، شرکت ها تشویق می شوند که در رقابت با سایر همتایان خود در بازار های مشابه یا مرتبط در بازار به سمت نوآوری سیر کنند. چالش های موجود در زمینه حقوق رقابت به شرح ذیل است:

الف) خطر تسهیل تبانی بین شرکت ها

باید در محیط نوآوری باز، تعادل ظریفی بین همکاری شرکاء و رقابت با هم برقرار شود. نوآوری باز از این دید که منجر به بازدهی بالاتر در بازار می شود به نفع مصرف کنندگان است. با این حال، شیوه های مختلف همکاری در قالب نوآوری باز در برخی موارد می تواند با این اصل حقوق رقابت که «شرکت ها باید برای کسب جایگاه برتر در بازار رقابت کنند» مغایرت داشته باشد. چرا که ممکن است بر پایه فعالیت های متداول در محیط نوآوری باز، شرکت ها به دنبال اخذ جایگاه برتر و قدرت مسلط در بازار، با یکدیگر ائتلافاتی را تشکیل داده و علیه حقوق مکتسبه سایر تجار فعال در آن بازار، به اقداماتی منسجم و با اهداف ضد رقابتی دست بزنند.

ب) تبادل اطلاعات حساس

این توافق ها همچنین نباید باعث شود که اطلاعات حساس تجاری بین رقبا یا در خصوص کسب و کار های رقیب به طور غیر قانونی به اشتراک گذاشته شود. از طرف دیگر، اگر در همکاری در محیط نوآوری باز، در خصوص به اشتراک گذاری داده های خاصی تفاهم صورت بگیرد، این امر باید از نقطه نظر حقوق رقابت کنترل شود. چرا که ترتیبات صدور چنین مجوزی اگر به صورت انحصاری باشد از نقطه نظر رقابتی ایجاد مشکل می کند و اجازه دسترسی شخص ثالث به محصول یا خدمات خاص مبتنی بر آن اطلاعات را محدود کرده و به اشخاصی که به آن محصول یا خدمات دسترسی دارند، یک مزیت رقابتی می دهد که بر این اساس چالش بعدی مطرح می شود.

ج) خطر ایجاد تنگنا در بازار برای ایجاد و ارائه خدمات

در اینجا، چالش ادغام فعالیت های مشابه در حیطه روابط شرکت هایی خاص، نه برای مصرف کننده نهایی یا سایر رقبا بلکه برای شرکت های واسطه ای وجود دارد که برای کار و حضور در این فضا مجبورند پیش شرط ارائه خدمات و همکاری با این ائتلاف های انحصاری را بپذیرند. در بازار پایین دست (یعنی در بازار ثانویه مشتق از فعالیت شرکت های اصلی برای شرکت های عرضه کننده) اگر دسترسی و رابطه با بازار اصلی محدود باشد، می تواند برای رقابت فعالان در بازار های فرعی متاثر از ادغام در قالب نوآوری باز، ضرر داشته باشد!

د) خطر سوءاستفاده از اطلاعات صاحب ایده

شرکت های سرمایه گذاری یا متقاضی ایده که همیشه در صدد بررسی ایده ها و سنجش آنها برای سرمایه گذاری هستند، ممکن است تیم صاحب ایده را به دلایلی مثل کافی نبودن مستندات، سابقه علمی یا عملی کافی نداشتن و ... رد کنند و از سرمایه گذاری بر روی کار آنها سر باز زنند. در عین حال با توجه به اینکه به اطلاعات فنی و مستندات لازم برای بهره برداری از ایده مطرحه دسترسی داشته اند، از این دسترسی غیر مجاز برای سرمایه گذاری بر روی یک کار جدید بدون کسب اجازه و هماهنگی با صاحبان اولیه ایده پردازند. از طرف دیگر، از آنجایی که صاحبان ایده با توجه به موقعیت پائین تر در رابطه سرمایه گذاری، مجبورند که قبول کنند به طور موازی با شرکت ها و سرمایه گذار های دیگر کار نکنند، منتظر پاسخ نهایی سرمایه گذار بوده و اقدام جدیدی برای پیشبرد ایده خود انجام نمی دهند. در نهایت وقتی ایده رد می شود که سرمایه گذار، منبع مالی برای جلو بردن مستقل و یک جانبه ی آن ایده پیدا کرده و دیگر نیازی به صاحب ایده ندارد. در اینجا فعالیت و تبانی مراکز سرمایه گذاری در نهایت به ضرر

صاحبان ایده تمام می شود که در بحث بعدی برای محدود کردن این قبیل سوءفعالیت های (که متأسفانه در ایران اتفاق می افتد) پیشنهادهای ارائه شده است.

توصیه‌های سیاستی

همانطور که در این پژوهش مشخص گردید، فرآیند دست یابی به نوآوری و ایده های مبدعانه و آنچه که در اصل مال فکری جدید و کشف نشده از نقطه نظر این پژوهش است، به کمک الگوی نوآوری باز در اصل، یک فرآیند خلاقانه است که در آن، شرکت بر اساس جریان هدفمند داخلی و خارجی دانش که با استفاده از مکانیسم های مالی و غیر مالی، مطابق با الگوی کسب و کار هر سازمان مدیریت شده است، به جذب و همچنین توزیع ایده های میتکرانه می پردازد. با بررسی آمار و تحلیل های به دست آمده از روند رو به رشد موفقیت کشورهای با سیستم اقتصادی و سیاستگذاری قوی و شرکت های موفق در زمینه پاسخگویی به نیاز مشتریان و کسب مزیت رقابتی، به نظر می رسد که استفاده از رویکرد نوآوری باز در موفقیت آنها سهم پررنگی داشته و برای بهبود وضعیت تجارت در بازار داخلی و جهانی، در ابتدا نیاز است که قدرت رقابت بنگاه ها و شرکت های داخلی افزایش یابد که این امر با بهره گیری از سیاستگذاری های قوی در زمینه نوآوری ها و ایده و فناوری های دانش بنیان برای تبدیل فرآیند عملکرد سنتی بنگاه به فرآیندی مدرن و مبتنی بر نوآوری و فناوری های جدید به دست می آید. در ادامه، پیشنهادات تقنینی برای تقویت راهبرد های مطرح شده بیان می گردد:

۱. در کنار تلاش شرکت ها برای ایجاد اتمسفر مناسب برای عملکرد مبتنی بر نوآوری باز، دولت (به معنای عام و قدرت حاکم بر اداره امور کشور) نیز باید با افزایش تصویب قوانین و شروط و موازین حمایتی از مشارکت بازیگران عرصه تولید نوآوری در قالب نوآوری باز، گامی اساسی در جهت پیاده سازی اهداف مقرر برای نیل به اقتصاد دانش محور بردارد.
۲. همانطور که در متن پژوهش نیز اشاره شد، در نظام حقوقی ایران، در قالب قانون «حمایت از شرکتهای و مؤسسات دانش بنیان و تجاری سازی نوآوری ها و اختراعات» و آئین نامه آن به تبادل ایده و فناوری های جدید اشاره شده است که خود فرآیند تبادل ایده مورد اشاره این قانون می تواند از مصادیق تحقق پارادایم نوآوری باز (بین شرکت های نوپا با مؤسسات دولتی) باشد. در کنار اشتراک مفاهیم این قانون با پژوهش، در ماده ۹ آئین نامه این قانون، برای فعالیت های شرکت های دانش بنیان تا قبل از مرحله به تولید صنعتی رساندن محصولات و برای صرف هزینه هایی مربوطه از جمله هزینه اولیه راه اندازی و تجهیز کردن محل کار و آماده سازی خط تولید و همچنین «فعالیت های اجرای پروژه هایی با ماهیت دانش بنیان» به قالب پیمان و قراردادهای مشخص با کارفرمایان اشاره شده است. همانطور که در بخش چالش ها نیز گفته شد، یکی از مشکلات اساسی طرفین نوآوری باز در تبدیل رابطه خود به قالب قراردادی منعطف است که بتوانند در عین برابری مزایای طرفین در قالب توافقات انجام شده، شرایط فسخ و

دریافت خسارت و تضامین قراردادی و افزایش سرمایه شرکت تحت پوشش را نیز بررسی کنند. در اینجا پیشنهاد می‌شود نهادی مثل صندوق نوآوری و شکوفایی تحت نظارت معاونت ریاست جمهوری، برای قراردادهای مورد اشاره یک چهارچوب کلی و مورد تأیید خود را در دسترس قرار دهد که طرفین قبل از انعقاد تفاهم نامه بین خودشان، فرصت بررسی و سنجش مزایا و معایب قالب های پیشنهادی را با هم داشته باشند و از این تفاهم نامه ها یا قالب های قراردادی در تعیین روابط خود استفاده کنند. هرچند مطابق سند «شیوه نامه حمایت از تدوین و ویرایش قرارداد های حقوقی» مصوب کارگروه ارزیابی و تشخیص صلاحیت شرکت ها و موسسات دانش بنیان^۱ شرکت های دانش بنیان می‌توانند به منظور ویرایش و تدوین قراردادهای حقوقی خود از تسهیلات این شیوه نامه استفاده کنند ولی شمول عبارت شرکت های دانش بنیان، مراکز محدودی را در بر می‌گیرد و تیم های نوپایی که درصددند تا بعد از برخورداری از تسهیلات سرمایه گذاران، شرکت تشکیل دهند را در بر نمی‌گیرد. مطابق تعریف ارائه شده از - شرکتها و مؤسسات دانش بنیان در ماده ۱ این قانون «شرکت یا مؤسسه خصوصی یا تعاونی است که به منظور هم‌افزایی علم و ثروت، توسعه اقتصاد دانش محور، تحقق اهداف علمی و اقتصادی (شامل گسترش و کاربرد اختراع و نوآوری) و تجاری سازی نتایج تحقیق و توسعه (شامل طراحی و تولید کالا و خدمات) در حوزه فناوری های برتر و با ارزش افزوده فراوان به ویژه در تولید نرم افزارهای مربوط تشکیل می‌شود». پس این معنی از این ماده برداشت می‌شود که حتما نیاز است تا این همکاری نوآورانه، مطابق مفاد قوانین جاری کشور در قالب شرکت یا مؤسسه غیر تجاری به ثبت برسد.

۳. گفته شد بخشی از چالش های استراتژیک پیاده سازی نوآوری باز در فضای کسب و کار به عدم پذیرش فرهنگ نوآوری باز در فضای داخلی سازمان ها بوده و یکی از علل آن، به خاطر عدم وجود اعتماد کافی برای سرمایه گذاری حداکثری (از نظر زمانی و منابع مالی) برای به نتیجه رساندن طرح ارائه شده از خارج سازمان است. به نظر می‌رسد هر چقدر که مدیران سازمان ها برای ایجاد فضا و اتمسفر لازم برای پذیرش فرهنگ نوآوری باز تلاش کنند، باز هم تا حدی وجود این عدم اطمینان در فضای سازمانی امری طبیعی است چرا که به نتیجه نرسیدن ایده جدید که از محیط پیرامون سازمان به دست آمده، محتمل است. در راستای حل مشکلات مطرح شده، در ابتدا باید در نهادهای سیاستگذار، الزامات و مشوق های قانونی قوی برای تشویق و ترغیب شرکت های بخش خصوصی بر سرمایه گذاری روی طرح های نوآورانه تهیه و اجرایی شود. زیرا بخش خصوصی نیاز دارد که نهادهای حاکمیتی از فعالیت آنها در حیطه نوآوری علی الخصوص تیم های نوآورانه و پیش از تبدیل آنها به شرکت های دانش بنیان حمایت مقتضی به

1 - The working group to evaluate & recognize the competence of companies & knowledge-based institutions & monitor the implementation. Guidelines for supporting the drafting & editing of legal contracts of the center of companies & knowledge-based institutions. Guidelines for supporting the drafting & editing of legal contracts - Spring [in Persian].

عمل آورد و همچنین بازار هایی با دوام و ثبات مطلوب در کشور مستقر شود که از نتیجه فرآیند نوآورانه آنها حمایت کند که این مهم نیز بدون کمک و موافقت بخش حاکمیتی میسر نیست. در راستای این توضیحات، به نظر می رسد که حاکمیت می تواند با جهت دهی به نهادهای تجاری، صنعتی و تحقیقاتی در راستای نیازهای کشور در حوزه های مختلف، به بالا رفتن ظرفیت های بخش تحقیقاتی در تجاری سازی ایده ها کمک نماید. از اقدامات حمایتی برای تحقق بخشیدن به اهداف گفته شده می توان به جمله می توان به قائل شدن امتیازاتی از جمله وضع معافیت برای شرکت های همکاری کننده با موسسات دانش بنیان و تیم های دانش بنیان در پروژه های مرتبط در ابعاد مالی و مالیاتی، ارائه تسهیلات متنوع از جمله ضمانتنامه های مالی به شرکت مربوطه و همچنین ارائه حمایت از طریق خرید سهام آن ها یا عضویت در هیئت مدیره بخش های خصوصی اشاره نمود.

۴. حمایت از ایده در قالبی جدید: پیشنهادی که در این پژوهش برای بهبود وضعیت ثبت ایده ارائه می گردد این است که می توان برای ایجاد اطمینان خاطر برای صاحبان ایده و همچنین آسان نمودن کار سرمایه گذاران در تضمین حسن نیت و عملکرد حرفه ای خود، سیستمی در قالب صندوق ایده ها جهت حمایت معنوی و شناسایی حق تقدم ایده های ارائه شده تاسیس نمود. مستند قانونی این پیشنهاد در قالب مرجع مورد اشاره به این شرح است. ماده قانونی مربوطه به شرح ذیل پیشنهاد می گردد:

تبصره ماده ۱۶ قانون ثبت اختراعات

«همچنین، برای نوآوری ها و ابتکاراتی که به موجب ضوابط مندرج در ماده ۲ و ۴ این قانون مشمول عنوان اختراع نبوده ولی تقدم آنها در آن شاخه از صنعت یا علم مستند به مدارک معتبر علمی و یا فنی باشد؛ به طور موقت مجوز ارائه می گردد. دارنده این سند هیچ کدام از حقوق انحصاری قانونی مختص اختراعات را دارا نبوده و صرفاً مجاز به استفاده از این مجوز موقت برای اثبات حق تقدم در حیطه نوآوری مربوطه به مدت یک سال است». ضرورت این تغییر برای حمایت بیشتر از محرمانگی ایده های ابتدائی صاحبان ایده، به دریافت تائیدیه و مدرک رسمی مالکیت ایده اولیه از مراجع رسمی اشاره و از آنجایی که ثبت اختراع و تجاری سازی آن به هزینه بالایی نیاز دارد، می توان با پیش بینی نهادی در قالب پایگاه ایده و فناوری ها به استفاده بهتر از ظرفیت های علمی موجود در کشور برای تامین پاسخ مقتضی به نیاز بخش های مختلف صنعت پرداخت. بدین نحو اقدامات لازم از جانب نهاد های دولتی به منظور گسترش حمایت های هدفمند مادی و معنوی از نخبگان و نوآوران علمی ارائه می گردد که این حمایت ها پیش از دریافت حمایت های مالی بخش خصوصی بوده و کار را برای مبتکران نیز راحت تر می کند چرا که از به اشتراک گذاری ایده ها با سرمایه گذار های مختلف، دچار تردید نمی شوند و به تجاری سازی ایده های خود روی می آورند. با توجه به سیستم مرکز مالکیت معنوی قوه

قضائیه در ثبت الکترونیکی اظهارنامه های اختراع، علامت تجاری و طرح صنعتی و ارتباط آن با سیستم نوپای «شبکه فن آوری و نوآوری ایران» که در راستای اقتصاد دانش بنیان پدید آمده است، پیشنهاد می شود در این سامانه گزینه ای در قالب ثبت اظهارنامه موقت ایجاد شود تا هم از صاحبان ایده حمایت به عمل بیاید و هم پایگاه ثبت مصادیق مالکیت فکری کشور تقویت و یکپارچه شود.

References:

- 1 -Akbari, Morteza, Hameed Fargar, & Ali Niko Nesebati. (2017). New horizons in open innovation [in Persian].
- 2 -Amir Kabir University Foundation. (2009). Research & Development; An undeniable necessity. Amir Kabir University Foundation [in Persian].
- 3 -Davoodi, Nazi, Morteza Akbari, & Hamid Padash. (2016). Identification & prioritization of factors affecting the success of open innovation in information & communication technology companies. *Entrepreneurship Development*, 9.1, 239-56 [in Persian].
- 4 -Innovation & Prosperity Fund. (2016). Co-investment Process. Innovation & Prosperity Fund [in Persian].
- 5 -Enkel, Ellen, 'Guide to Strategic Management of Open Innovation Networks' (Committee on Development & Intellectual Property (CDIP), 2015), pp. 1-31
- 6- Enkel, Ellen, Oliver Gassmann, & Henry Chesbrough, 'Open R&D and Open Innovation: Exploring the Phenomenon', *R & D Management*, 39.4 (2009), 311-16 <<https://doi.org/10.1111/j.1467-9310.2009.00570.x>>
- 7 -Henry W. Chesbrough, 'The Era of Open Innovation', *MIT Sloan Management Review*, 45.2 (2004), 26-32 <<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0015090>>
- 8 -John R. Harriss, 'Patent Issues in Open Innovation', American Bar Association, 2014, p. <https://www.americanbar.org/groups/intellectual_property_law/publications/l&slide/2013-14/july-august/patent-issues-open-innovation/> [accessed 5 January 2021]
- 9 -Lakhani, Karim, & Jill Panetta, 'The Principles of Distributed Innovation', *Innovations Technology Governance Globalization*, 2.February (2007), 97-113 <<https://doi.org/10.1162/itgg.2007.2.3.97>>
- 10 -Shinneman, Erin, 'Owning Global Knowledge: The Rise of Open Innovation & the Future of Patent Law', *Brooklyn Journal of International Law*, 35.3 (2010), 935-64
- 11 -Teresko, John, 'Open Innovation? Rewards & Challenges', *IndustryWeek*, 2004, p. <<https://www.industryweek.com/innovation/product-development/article/21954395/open-innovation-rewards-&-challenges>>
- 12 -The working group to evaluate & recognize the competence of companies & knowledge-based institutions & monitor the implementation. Guidelines for supporting the drafting & editing of legal contracts of the center of companies & knowledge-based institutions. Guidelines for supporting the drafting & editing of legal contracts - Spring [in Persian].
- 13 -Vallat, Jacqueline, *Intellectual Property & Legal Issues in Open Innovation in Services*, European Commission, DG Information Society & Media (Brussels, 2009)
- Akech, L.O. (2014). Response strategies to changes in external environment by sonsugar company limited (Master Thesis). Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org>
- 14 -Bahrawy, A. A. (1992). Participation of nursing faculty in university governance. *Journal of Nursing Education*, 31(3), 107-112.
- 15 -Baldwin, R. G., & Chronister, J. L. (2001). *Teaching without tenure*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press

۱ - آدرس این سامانه به این شرح است: <https://tinet.ir/> - توضیحا اینکه این شبکه که به اختصار تینت (ایران تینت) "Iran Technology & Innovation Network"

اعضاء آن شامل استارتاپ ها، مراکز رشد، سرمایه گذاران، دانشگاه ها، دستگاه های دولتی، تسهیل گران، شرکت های دانش بنیان، نخبگان، مخترعین، اساتید و دانشجویان می باشند و وجود این شبکه به خودی خود باعث بوجود آمدن مجموعه ارتباطات و تعاملاتی می شود که می تواند باعث سرعت بخشیدن در پاسخگویی به نیازهای طرفین و بوجود آمدن امکانات و خدمات جدید با هزینه کمتر شده که از طرفی این امر باعث ایجاد رقابتی سالم و شفاف می شود و همچنین به شرکت های نو پا و کوچک استارتابی کمک می کند تا بتوانند ظهور بیشتری در زیست بوم فناوری داشته باشند.